

Byrokratian ongelmat ja vapaaehtoistoiminta järjestöissä

Järjestö-
barometri 2014
erityisteema

SOSTE

Kuva: Shutterstock

Toimitus: Kai Lintinen, Sirkku Immonen

Ulkoasu ja taitto: Antti Harkio, Luomanen & Suomalainen Oy

Painopaikka: Kirjapaino Kari, Jyväskylä 2014

MISTÄ ON KYSE?

Järjestöissä puhutaan paljon byrokraattisista esteistä. Järjestöt hyväksyvät valvonnan, joka seuraa niiden julkista rahoitusta. Yhteisten varojen käytön on oltava läpinäkyvää ja rahat on käytettävä siihen, mihin ne on tarkoitettu.

Valvonnan ja säätelyn on kuitenkin oltava järkevässä suhteessa siitä saatuun hyötyyn. Liika byrokratia tekee varsinkin vapaaehtoistoiminnasta vaikeampaa. Tuloksena voi olla vapaaehtoisten häviäminen järjestöistä.

Yhteiskunnan tulisi yhdenmukaistaa valvontakäytäntöjään ja hakemismenettelyjään. Tämä on tärkeää erityisesti pienille, mutta myös monialaisille järjestöille. Pienimpien yhdistysten pitäisi vapautua kokonaan osasta säätelyä. Tämä on suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä viranomaisten, muun muassa verottajan, ja eri alojen kattojärjestöjen kanssa.

Vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden haasteena on resurssien suhteellisen määrän pieneneminen. Vapaaehtoisia tarvitaan yhä enemmän, mutta resurssit, joilla vapaaehtoistoiminta organisoidaan, eivät kasva samaa tahtia, vaan pikemminkin päinvastoin.

Järjestötoiminnan kehittäminen ei ole vain järjestöjen asia. Se vaatii strategisen tason päätöksiä yhdessä valtioneuvoston ja Kuntaliiton kanssa. Järjestöille on taattava riittävä tuki elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi ja osaamisen varmistamiseksi.

Järjestöjen on myös lisättävä keskinäistä yhteistyötä, jotta resursseista saadaan mahdollisimman paljon hyötyä läpi kentän. Yhteistyöstä hyötyvät kaikki.

BYROKRATIA

Järjestöjen mukaan toimintaan liittyvä byrokratia on järjestään liian raskasta ja vie resursseja varsinaiselta toiminnalta. Suurimpia kuormittajia ovat valvontakäytännöt ja niiden tiedonkeruuseen liittyvä hallinnollinen työ sekä hankintalain soveltaminen, mikä kuormitti paljon 40:ää prosenttia järjestöistä.

Valvontakäytännöissä esimerkiksi tietojen moninkertaiset ja sekavat keräystavat tuottivat ylimääräistä työtä. Tästä oli kokemuksia kautta järjestökentän.

”Muuttuneet raportointikäytännöt ja selvitykset ovat kuormittaneet kohtuuttomasti. Myös epäselvät ja ohjeet ja päällekkäisyydet raportoinneissa työllistää pientä järjestöä kohtuuttomasti.” **Sosiaali- ja terveysjärjestö**

”Valtionavustusten raportoinnissa (opetusministeriö) kysytään usein päällekkäisiä tietoja. Raportointilomakkeiden tulisi olla yksinkertaisempia.” **Nuorisojärjestö**

”Pitäisi kehittää niin, ettei samoja asioita kysytä useaan kertaan.” **Liikuntajärjestö**

Hankintalaki turhauttaa

Hankintalain tuottamat haasteet olivat suurimpia suurissa järjestöissä, joiden hankintavolyymit ovat isoja ja joista moni osallistuu palveluntuottajina myös tarjouskilpailuihin. Hankintalain soveltaminen kuormitti paljon vajaata kolmasosaa järjestöistä.

Järjestöjen oma tietotaito ei riitä lakipykälien tulkintaan, vaan resursseja joudutaan käyttämään lakiapuun tai muuhun ulkopuoliseen konsultointiin.

”Hankintalain soveltaminen on vähintäänkin ongelmallista tällaisessa toiminnassa. Lakimiehen palkkiot ovat merkittävä menoerä. Aikaa prosessiin kuluu todella paljon.” **Sosiaali- ja terveysjärjestö**

Työnantajavelvollisuudet sekä yhdistyslaki tuottavat taakkaa

Kuormitusta tuottivat myös työnantajavelvoitteet, jotka kuormittivat paljon joka neljättä järjestöä. Yhdistys- ja säätiölain vaatimuksia piti työläin viidennes järjestöistä. Näistä suuri osa oli sosiaali- ja terveysjärjestöjä.

”Vakuutusyhtiöiden, verottajan ja KELAn yms. pitäisi saada kaikki henkilöstöhallintoon liittyvät tiedot keskitetyksi, ei jokaisen erikseen lähettämällä lomakkeilla tai sähköisillä ”itsepalveluilla”.” **Liikuntajärjestö**

”KELAn kanssa taistelu työterveys- ja sairaspöissaolokorvauksista on uuvuttavaa ja monimutkaista.” **Nuorisojärjestö**

Verottajan kohtelu ja luparalli liian kaavamaista

Järjestöjen mukaan verotuksessa kuormittaa esimerkiksi se, että verottaja on tulkinnut joissain tapauksissa järjestöjen yleishyödyllisen toiminnan elinkeinotoiminnaksi. Tämä lisää selvitysten määrää. Lisäksi verottajan käytännöt voivat erota eri osissa maata. Myös taloudenpidon säädösten koetaan muuttuvan liian usein.

“Tilintarkastuksen muutokset (kustannuspaikkakohtainen tilintarkastus) lisää kustannuksia ja vaivannäköä.” **Sosiaali- ja terveysjärjestö**

Myös vapaaehtoistoiminnassa tarvittavien lupien byrokratiaa pidettiin ongelmallisena.

“Esimerkiksi rahankeräyksen voimassaoloa voisi hieman pidentää – . Hygieniapassi hysteria on osaltaan rajoittanut mm. lasten ja nuorten kanssa tehtävää kokkailua.”

Nuorisjärjestö

Mitä pitäisi tehdä?

Barometrissa kysyttiin järjestöiltä kolmen mahdollisen toimenpide-ehdotuksen kannatuksesta byrokratian lieventämiseksi. Jokaista ehdotusta piti vähintään jonkin verran hyödyllisenä yli 70 prosenttia järjestöistä.

1. Valtioneuvostotasoinen kansalaisjärjestötoiminnan strategia.
Sen yhdeksi tavoitteeksi voitaisiin määritellä sääntelyn vähentäminen.
2. Yhtenäinen tietopankki, jonne kerätään kaikkien valvontatahojen ja -viranomaisten tarvitsema tieto järjestöistä.
3. Järjestöille räätälöidyt asiantuntija- ja neuvontapalvelut hankintalain soveltamisen, palkatun työvoiman käytön ja verotuksen hoitamisen tueksi.

SOSTEn, Alianssin ja Valon suositukset

- Järjestöjen rahoitus pidetään lähtökohtaisesti riittävällä tasolla, jotta näillä on tarvittavat resurssit hoitaa vaadittava hallinnollinen työ.
- Kattojärjestöt tuottavat yhdessä kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan kanssa toimenpideohjelman kansalaisyhteiskuntaa koskevan sääntelyn vähentämiseksi.
- Eri ministeriöiden ja niiden alaisten laitosten järjestöille myöntämien avustusten hakumenettelyjä ja valvontaa yhdenmukaistetaan parhaiden käytäntöjen pohjalta.
- Avustusten valvontaan tarvittava tieto kootaan yhteen rekisteriin, joka on kaikkien avustustahojen käytettävissä.
- Viranomaisyhteydenpitoa kehitetään selkeyttämällä kielenkäyttöä ja luomalla ymmärrettäviä lomakkeita yhteistyössä järjestöjen kanssa.

- Järjestöiltä vaaditaan lainsäädäntöä tiukempia menettelyjä tai raportointeja ainoastaan poikkeustapauksissa ja niiltä kerätään vain välttämätöntä tietoa.
- Yhdistykset, joiden liikevaihto on alle 10 000 euroa vuodessa, vapautetaan tietyistä viranomaisilmoituksista kuten vapaaehtoisille maksettavien kilometrikorvausten ilmoittamisesta.
- Pienten järjestöjen riittävästä koulutuksesta ja työnantajavelvoitteiden neuvonnasta huolehditaan.
- Nimenkirjoittajien muutosilmoituksista tulee maksuttomia. Vapaaehtoistoiminnassa tarvittavia lupakäytäntöjä väljennetään.
- Perustetaan kansalaisjärjestöjen yhteinen hankintakeskus neuvomaan hankintojen tekemisessä ja yhteishankintojen kilpailuttamisessa.

VAPAAEHTOISTOIMINTA

”Kaikki vapaaehtoistoiminta on aina riskialtista, koska vapaaehtoisten määrä ja toiminnassa jatkaminen ja jaksaminen vaihtelevat.”

Järjestöissä vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden uhkana pidettiin muun muassa sitä, että iso osa toiminta-ajasta menee muuhun kuin varsinaiseen työhön ja ihmiset turhautuvat.

Vapaaehtoistoiminnan yleiskuva on myönteinen ja järjestöissä vapaaehtoistoiminnan edellytykset ovat säilyneet keskimäärin samoina kuin aiemmin. Haasteita kuitenkin riittää edessäpäin.

Vapaaehtoisten tarve on lisääntynyt noin puolessa järjestöistä, mutta rekrytointien ja vapaaehtoistojien määrä on kasvanut vain kolmanneksessa järjestöistä.

Resurssit ja sitoutuneisuus huolettavat

Suurimpina vapaaehtoistoimintaa koskevana huolenaiheina järjestöissä ovat resurssien riittävyys jatkossakin ja vaikeus löytää sitoutuneita ihmisiä vapaaehtoisiksi.

Järjestöjen selvä enemmistö pitää todennäköisenä, että vapaaehtoistoiminta ja sen edellytykset pysyvät vähintään ennallaan seuraavien kahden vuoden aikana. Toisaalta arvioidaan vapaaehtoisten tarpeen kasvavan, mutta resurssien pysyvän ennallaan tai jopa vähenevän.

Tämä kehitys ei voi olla näkymättä pitkällä aikavälillä. Resurssipula vaikeuttaisi järjestöjen mahdollisuuksia ohjata, tukea ja palkita vapaaehtoisiaan.

Kaikkiaan suomalaisia järjestöjä pidetään elinvoimaisena. Ne antavat väljän edistää hyviä asioita yhteiskunnassa ja järjestävät vertaistukea sekä harrastus- ja virkistystoimintaa. Osassa järjestöistä vapaaehtoisia on ainakin toistaiseksi ollut riittävästi.

Vapaaehtoistoimintaan osallistuvien ihmisten asenne toimintaan on kuitenkin suureksi osaksi muuttunut aiemmasta. Heillä ei ole halua ottaa hallinnollista vastuuta. Tämän vuoksi sisäisen byrokratian määrään on saatava muutos, jotta vapaaehtoiset voivat tehdä jatkossakin arvokasta työtään turhautumatta hallinnollisen työn paineen alla.

“Tuen tarvitsijoiden määrä kasvaa koko ajan. – tukihenkilöitä täytyisi kouluttaa koko ajan lisää, mutta mistä resurssit siihen?” **Sosiaali- ja terveysjärjestö**

“Edelleen suuri joukko vapaaehtoisia tarvitaan kentillä ja saleilla toteuttamaan seurojen toimintaa. Ja niitä on riittänyt.” **Liikuntajärjestö**

Kynnystä madallettava ja järjestöjen yhteistyötä lisättävä

Järjestöjen tulee kehittää toimintaansa siten, että sisäinen byrokratia on niin kevyttä kuin mahdollista ja saamaan aikaan yhteiskunnan on vähennettävä järjestöjen velvoitteita.

Järjestöjen pitää kehittyä niin, että mukaantulo niiden toimintaan on entistä helpompaa. Uudet vapaaehtoiset on kohdattava ja on löydettävä yhteinen tapa toimia yhteisten asioiden puolesta. Harva haluaa sopeutua valmiiseen muottiin. Tämä edellyttää järjestöiltä riittäviä välineitä ja pitkäjänteisiä resursseja toiminnan kehittämiseen.

Järjestötoiminnan haasteet eivät juuri riipu järjestön toimialasta. Eri järjestösektorien kannattaa tiivistää yhteistyötään tutkimuksessa, kehittämisessä ja niistä kumpuavassa koulutuksessa.

SOSTEn, Valon ja Allianssin suositukset

- Laaditaan valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestö- ja vapaaehtoistoiminnan edistämisestä.
- Luodaan Kuntaliiton ja kattojärjestöjen yhteistyönä kunnille ja järjestöille suositus hyvästä kumppanuudesta.
- Taataan järjestöille riittävät avustusresurssit vapaaehtoistoiminnan koordinointiin ja tukemiseen.
- Tarjotaan järjestöille jatkossa enemmän kohtuuhintaista koulutusta ja muita välineitä toiminnan arviointiin ja kehittämiseen.

Kolme kattojärjestöä SOSTE Suomen sosiaali ja terveys, Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi sekä valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio Valo ovat kartoittaneet jäsenjärjestöjensä vapaaehtoistoimintaa ja toimintaa vaikeuttavaa hallinnollista taakkaa.

Kyselyyn vastasi 166 valtakunnallista nuoriso- ja kasvatus-, sosiaali- ja terveys- sekä liikuntajärjestöä. Vastajaajärjestöissä on yhteensä 2,6 miljoonaa jäsentä.

Järjestöjen mukaan toimintaan liittyvä byrokratia on lähes kauttaaltaan työlästä ja vie liikaa resursseja – aikaa ja rahaa – varsinaiselta toiminnalta. Järjestötoiminta nojaa edelleen vahvasti vapaaehtoistoimintaan. Ihmiset eivät kuitenkaan enää sitoudu kuten ennen – osin byrokratian takia, jos resurssit kuluvat hallinnolliseen työhön varsinaisen toiminnan sijaan.

Tästä esitteestä voit lukea selvityksen tulokset sekä kattojärjestöjen yhteiset suositukset ongelmien ratkaisemiseksi.

Selvitys on osa vuoden 2014 Järjestöbarometriä. SOSTEn Järjestöbarometri on seurannut sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteiskunnallista roolia, toimintanedellytyksiä, muutoksia ja haasteita vuodesta 2006.

